

INDRUKWEKKENDE RESTAURATIE! WAAROM GEEN NIEUWBOUW?

CHR. JANSEN

Bij een voorbespreking van het „Leerplan Nutsseminarium” heb ik mij verstout kritiek te leveren op dit omvangrijk en indrukwekkend werkstuk.

Ik vind het een staaltje van openheid dat de redactie van „Pedagogische Studiën” in haar nummer, geheel gewijd aan dit Leerplan, juist deze kritiek wil opnemen. Deze kritiek, deze overpeinzing wil ik gaarne nogmaals geven, in groot respect overigens voor wat gepresteerd werd.

Ik ben mij ervan bewust dat mijn meditatie vrijblijvend is en lang niet vrij van het gemak waarmee gewoonlijk een „beste stuurman” zijn werk vanaf de wal doet. Nu is, afgezien van het gemak waarmee kritiek gebracht wordt, een beschouwing vanaf de wal dikwijls toch een welkome zaak en soms méér dan dat: een noodzaak. Vandaar deze poging.

Allereerst het begrip „Leerplan”.

Men kan zich afvragen of wat nu voor ons ligt een „Leerplan” is. Wat is een leerplan? Daarvoor alleen al bestaan vele opvattingen. Is het: „Een tamelijk gedetailleerde beschrijving van de wijze waarop een school de leerstof die zij zich voorstelt, dat verwerkt moet worden, aanbrengt en van de leer- en hulpmiddelen die zij daarbij nodig of dienstig acht?”

Of is het minder? Alleen een opsomming van de leer- en hulpmiddelen? Of meer? Worden ook de pedagogische doeleinden zo concreet mogelijk aangegeven?

Hoe het ook zij, het „Leerplan van het Nutsseminarium” is in ieder geval „Een zéér gedetailleerde beschrijving van de wijze waarop de leerstof moet worden aangebracht, welke leerstof *per vak is aangegeven en verdeeld over de leerjaren.*”

Men zie op pag. 16. 1.3.3.:

Wat moet een leerplan inhouden?

- Leerstof voor *elk* vak, aard en omvang,
- de verdeling van de leerstof over de leerjaren,
- een urentabel, een boekenlijst,
- een overzicht van de schooltijden en vakanties.

Omdat de leerplancommissie deze traditionele indeling onvoldoende

vond, „aangezien er bij het onderwijzend personeel een dringende behoefte bestaat aan richtlijnen voor de wijze waarop een leerplan moet worden toegepast” wilde de Commissie het leerplan zien als een „middel om de onderwijzer bij te staan bij zijn opvoedende en onderwijzende taak. Het wil voor hem de mogelijkheid scheppen om op *efficiënte* wijze te werken en rekening te houden met de *varierende begaafdheid* der leerlingen.” (pag. 16).

Zo moet men dit Leerplan zien.

Dat bedoelt het te zijn.

Is het dat ook?

Korte tijd voordat de uiteindelijke tekst naar de drukker ging ontvingen de Centra de gestencilde uitgave ter kennisname.

Ik heb mij toen tegen deze conceptie uitgesproken om de volgende redenen:

- a. De hier (toen) aangegeven wijze van differentiatie (kern- en keuzetaken als verwerkingsmogelijkheden vanuit één klassikale les) is geen voldoende oplossing voor de klassikale school.
- b. Er wordt niet duidelijk onderscheiden tussen het systematisch onderwijs (vormsystemen: lezen-rekenen-zuiver schrijven) en het onderwijs betreffende de z.g. zaakvakken en expressievakken.
- c. De opzet van de zaakvakken is te cursorisch en houdt geen rekening met andere (en veel indringender) informatie bronnen zoals: t.v. in het gezin.
- d. Het leerplan uitgaande van de klassikale schoolconceptie stabiliseert het huidige ondeugdelijke schooltype en verzuimt de kans de nieuwe school te initiëren.

Welnu de eerlijkheid gebiedt mij te zeggen, dat aan verschillende bedenkingen zeer serieus is tegemoet gekomen.

ad a.

In de eerste plaats moet ik zeggen dat aan onze kritiek betreffende *onvoldoende differentiatie* (zo op het oog althans) is tegemoet gekomen.

Men leze daarvoor 1.2.9:

„Welke mogelijkheden kunnen zich nu voordoen bij een consequente toepassing van de bovenomschreven differentiatie mogelijkheden.”

De daarop volgende beschrijving van mogelijkheden is ons uit het hart gegrepen.

Wij citeren: (onder a):

...Dit leidt er tenslotte toe, dat de leerkracht zich voor instructie in groepsverband geplaatst ziet, eerst misschien nog aan twee groepen, tenslotte aan drie.

(onder b):

De leerkracht zal hier reeds bijna vanaf het begin met instructies in groepsverband moeten starten.

(onder d):

Dit kan betekenen dat hij rekening heeft te houden met een verschillende instructie aan twee, hoogstens drie flexibele groepen.

en voorts:

„Het bovenstaande betekent, dat op iedere school de mogelijkheid moet bestaan, dat door een soepele hantering van de variabele groepen en door het gebruik van taken op verschillend niveau, iedere leerling in staat wordt gesteld zich langzaam op te werken tot het hoogste niveau: zoals ook binnen iedere school de gelegenheid moet bestaan dat een leerling met een langzaam tempo en met een middelmatig of goed verstand zonder zitten blijven de basisleerstof of meer kan verwerken, eventueel door de schooltijd van 6 tot 7 jaar te verlengen.

Ook voor de leerling met matige begaafdheid moet het mogelijk zijn het basisonderwijs op zijn eigen niveau, *onafhankelijk* van zijn meer begaafde klasgenoten met vrucht te doorlopen. Door een radicaal doorgevoerde differentiatie wordt dit mogelijk gemaakt.”

De lezer die dit citaat aandachtig heeft doorgelezen vraagt zich af hoe die „radicaal doorgevoerde differentiatie” er nu uitziet. Bladert hij een bladzijde terug dan leest hij op pagina 26:

Het *losser klasseverband* zien we als een synthese tussen het strikt klassikale en het strikt hoofdelijke onderwijs. Fundamenteel hierbij is: het behoud van de klassikale les, als gezamenlijke beleving en „mogelijk” uitgangspunt voor de individuele verwerking van de stof.”

Het is duidelijk dat het Leerplan hier op twee gedachten hinkt.

Wij kunnen tevreden zijn met de *verwijzing naar een nieuwe school* die het cursorisch onderwijs radicaal differentieert. En waarom noemt het leerplan het kind niet bij de naam: *niveau-cursus* (uit Petersen's Jenaplanschool-concept). Nu echter krijgen wij het idee dat „instructies in groepsverband” en „soepele hantering van variabele groepen” mogelijk is bij het „werken in lossen klasseverband” waarbij het behoud van de klassikale les fundamenteel is.

En dat is niet zo.

Radicaal differentiatie van het onderwijs in rekenen en zuiver schrijf-

ven en aanvankelijk lezen is alleen mogelijk door *instructies in gehomogeniseerde prestatie-groepen* waarbij de leerstof wordt losgemaakt van het leerjaar, zodat de betreffende groepen geheel op eigen tempo door de leerstof gaan, welke leerstof op haar beurt lineair moet worden opgezet.

Bij het cursorisch onderwijs de jaarklassen en de zes leerjaren als constanten nemen, betekent een deur dicht slaan voor echte differentiatie. Erger nog, het propageren van het „losser klasseverband” enerzijds en anderzijds het zeer hoge eisen stellen aan de onderwijzer leidt tot ontmoediging.

Op pagina 30 lees ik:

„Bij elk vak zal de onderwijzer moeten bepalen tot welke begaafdheidsgraad de leerling behoort.”

Een onmogelijke en overdreven eis naar mijn smaak. Het bepalen van de begaafdheidsgraad is alleen nodig bij de z.g. cursorische vakken. En dan heeft de onderwijzer werkend in de niveau cursus (lineair opgezet en met daarin alléén de factor tempo) het veel eenvoudiger dan de leerkracht werkend in lossen klasseverband (waarin twee variabelen: tempo en moeilijkheidsgraad).

Inderdaad, het werken in lossen klasseverband doet een krachtig beroep op het organisatie-vermogen van de leerkracht. Zoveel mogelijk dient deze dagelijks voor alle leerlingen gedifferentieerde leersituaties te creëren zoals observeren, experimenteren, spelen, oefenen, samendoen, verzamelen, lezen, leergesprek, klasseggesprek, gebonden en vrije opdrachten en andere activiteiten, waarin de leerlingen op eigen wijze en in hun eigen tempo de aangeboden leerstof kunnen verwerken(!) (pag. 31).

Niet alleen omdat de taak van de onderwijzer een aanzienlijke uitbreiding heeft ondergaan door een grotere zorg voor de esthetische vorming en door het betrokken zijn van de school in allerlei sociale activiteiten maar ook uit overwegingen van sociale rechtvaardigheid is het nodig dat het onderscheid in begaafdheid der leerlingen meer serieus wordt genomen.

Waarom mag de zwakbegaafde niet zes jaren besteden aan de grondige verwerking van leerstof waar het gemiddelde kind vijf jaar over doet.

Waarom mogen onze begaafde leerlingen in zes leerjaren niet de stof verwerken waar het gemiddelde kind acht jaar over zou doen. Waarom eigenlijk niet? De school is er toch voor dit kind?

Een waarlijk nieuwe school kan niet klassikaal zijn.

Het cursorisch, systematische onderwijs in de vormsystemen zal in niveaucursussen moeten geschieden.

Een en ander is in dit Leerplan wel *vagelijk aangeduid* maar voor mogelijk gehouden door te werken „in lossen klasseverband”. De praktijk bewijst de onmogelijkheid.

ad b en c

Er is een enorm verschil tussen enerzijds de vakken „a, b, c, en zuiver schrijven als deel van het vak d” en alle andere vakken.

Ook het rapport „Nieuwe onderwijsvormen voor 5 tot 13 à 14-jarigen” van de N.O.V. spreekt zich voor dit onderscheid uit. Het is jammer dat het Leerplan hierin zo traditioneel van opzet is.

Aan de klacht vanuit de Centra betreffende het vakkengesplitste zaak-onderwijs zijn de samenstellers tegemoet gekomen door een hoofdstuk over totaliteitsonderwijs op te nemen, welk hoofdstuk duidelijk het (voorlopig) standpunt der Centra weergeeft. Inmiddels is er een en ander gebeurd in ons wereldje en met name door de joyeuse entree van de televisie in de gezinnen is de taak van de school van de docerende kant aan het verschuiven naar de begeleidende kant.

Het is duidelijk dat ons z.g. zaakonderwijs naar inhoud en vorm verouderd is en dat wij ons snel moeten bezinnen op onze nieuwe taak. Toegegeven dat het „Leerplan” op deze bezinning niet kon wachten, dan toch moeten wij constateren dat het Leerplan net doet of er geen televisie bestaat en een leerstofopsomming te zien geeft die met name voor het „vak geschiedenis” onkinderlijk en intellectualistisch is.

Het Leerplan hinkt ook hier weer op twee gedachten: enerzijds vakkengesplitst zaakonderwijs maar anderzijds toch ook totaliteitsonderwijs. Zo sparen wij kool en geit. Het best komt het Leerplan er uit bij het vak aardrijkskunde welk vak trouwens ook, meer dan de beide andere, een cursorisch aspect heeft (leren hanteren van kaart en atlas).

De opsomming van de basisleerstof voor geschiedenis doet zonder meer ouderwets aan.

Ook het natuurkunde-onderwijs is in feite traditioneel: een opsomming van enorm veel stof die dan ook „uitvoerige behandeling” vereist.

Van suggesties in de richting van observaties en experiment, van „science is wondering” is nog niet veel te merken.

Is daarmee alles gezegd? Op geen stukken na natuurlijk. Niets is gezegd over de enorm veel goede gedachten die in dit omvangrijke werk

staan genoteerd. Goede gedachten betreffende de pluriformiteit van de leersituaties bijvoorbeeld. Goede gedachten t.a.v. de didactiek van de afzonderlijke vakken en een gezonde bezinning op de leerstof per vak.

Zonder enige twijfel een indrukwekkend werkstuk waarvoor men het Nutsseminarium dankbaar moet zijn, maar waarvan men anderzijds moet hopen dat het het huidige schoolconcept niet dermate consolideert dat de nieuwe school daardoor in haar opmars gehinderd wordt.

(De heer Chr. Jansen is pedagogisch-didactisch medewerker van het Katholiek Pedagogisch Bureau voor het L.O.).